

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Kandidatexamensarbete, 15 hp

Landskapsbild

– om landskapsbildens bevarandevärden,
arbetet med dess bevarande och möjligheter för
framtida arbete med landskapsbildens värden
inom planering och gestaltning.

Clara Hansson

**Fakulteten för
Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU)
Alnarp, Landskapsarkitektprogrammet, 2012-05-23**

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur

Författare: Clara Hansson

Titel (sve): Landskapsbild - om landskapsbildens bevarandevärden, arbetet med dess bevarande och möjligheter för framtida arbete med landskapsbildens värden inom planering och gestaltning.

Titel (eng): Scenic landscape - conservation values, the work on its conservation and opportunities for future work on scenic landscape values within the planning and configuration.

Nyckelord (6-10 st): Landskapsbild, stadsbild, landskapsbildskydd, landskap, stad, planering, bevara, kulturarv

Nyckelord (eng): Scenic landscape, cityscape, scenic landscape protection, landscape, city, planning, preservation, culture heritage

Handledare (SLU/extern): Anna Jakobsson, Område Landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Examinator (SLU/extern): Johan Pihel, Område Landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsplanering

Kurskod: EX0650

Omfattning (hp): 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2012

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Framsidas bild:

Utsikt från parkstråket Skingatornstofen vid Östra Torns by, Lund, våren 2012
(Foto: Clara Hansson, 2012-05-05)

Innehållsförteckning

Sammandrag

Abstract

Förord

Inledning	8
Bakgrund	8
Mål och syfte	9
Material och metod	10
Avgränsningar	12
Definitionen av landskapsbild	13
Landskapsbildens bevarandevärden	14
Identitet	14
Historia	15
Hälsa och välbefinnande	18
Skyddsformer för landskapsbilden	21
Lagar	21
Arbetsätt för bevarandet av landskapsbildens karaktär	22
Hot	25
Möjligheter att använda landskapsbildens värden i arbetet med planering av framtida landskap	27
Exemplet Lunds stadskärna	27
Exemplet Catskill Mountains vid Hudsonfloden, USA	27
Exemplet Återskapande av vattendrag i Danmark och Tyskland	28
Diskussion	30
Definitionen av landskapsbild	30
Landskapsbildens bevarandevärden	31
På vilka sätt landskapsbilden kan skyddas	32
Hur arbetet går till med att bevara landskapsbilden	32
Möjligheter av ersättning av förlorade landskapsbilder	32
Avslutning	34
Referensförteckning	36

Sammandrag

Människan påverkas både medvetet och omedvetet av den miljö som hon befinner sig i. Eftersom landskapsbilden beskriver upplevelsen av den omgivande miljön är dess värde i högsta grad betydelsefull för oss. Landskapsbilden är en mångfald av bilder lagrade ovanpå varandra, och vittnar om våra förfäders levnadssituation och utveckling. Förmågan att tolka vår egen historia tillför oss värden av identitet, trygghet och kunskap om sammanhang i tiden och i omgivningen. För dessa värden är landskapsbilden mycket viktig att bevara. Det kulturarv som vi tillför landskapsbilden idag är lika viktigt att bevara som det befintliga kulturarvet, men dess utveckling och förändring måste ske med varsamhet för att inte värdefulla spår av tidigare kulturmiljöer raderas. En radering av landskapsbildens historiska spår skulle innebära en disorientering i omgivningen för människan som är välbekant med landskapsbildens historia.

Sedan 1975 skyddas värdefulla landskapsbilder enligt riksintresse men det saknas tydliga riktlinjer för hur de historiska lagren ska utvecklas samtidigt som deras värden bevaras. Det är framförallt svårt att veta hur de landskapsbilder ska bevaras som inte är klassade som riksintresse eftersom de inte skyddas av lagen. Även dessa landskapsbilder kan ha ett värde för platsens brukare men då inget skydd eller riktlinjer finns kan de hotas av förstörelse.

Människan upplever landskapsbilden på olika sätt och bedömningen av den avgörs av olika faktorer, framförallt av våra gener och tidigare associationer. Därför är det viktigt att föra dialog med brukarna på plats, under processen inför en drastisk förändring av landskapsbilden. Via en öppen dialog finns det möjlighet att samla information om värden i landskapsbilden som har stor betydelse för brukarna och som kan upplevas som negativt, vid en förändring eller eliminering. Det är även viktigt att de som planerar förändringen är medvetna om platsens identitet och omgivningens historia så att spåren som betonar dessa egenskaper kan förstärkas eller framhävas vid förändringen.

Landskapsbilder behöver inte alltid vara förknippade med enbart positiva upplevelser. Forskning visar att landskapsbilder som innehåller objekt som fascinerar oss skapar klarhet och tillfredsställelse vilket har en hälsosam effekt, medan landskapsbilder som upplevs som distraherande är ohälsosamma för oss.

Således diskuterar uppsatsen i huvudsak begreppet landskapsbild i rural och urban miljö samt landskapsbildens värden och varför de är värda att skydda. Arbetet tar även upp hur landskapsarkitekter kan arbeta för att bevara landskapsbildens värden.

Nyckelord: Landskapsbild, stadsbild, landskapsbildskydd, landskap, stad, planering, bevara, kulturarv

Abstract

Man is influenced both consciously and unconsciously by the surrounding environment. As the scenic landscape describes the experience of the environment its value is highly important to us. The scenic landscape is a diversity of images stored on top of each other, and it tells us about our ancestors living conditions and development. The ability to interpret our own history provides us with values of identity, confidence and knowledge of the context in time and the surroundings. For these values, the scenic landscape is very important to preserve. The heritage that we contribute to the landscape today is as important to preserve as the existing cultural heritage, but its development must be done with care so that no valuable evidence of past cultural heritage is erased. An elimination of scenic historic evidence would cause disorientation in the surroundings for people who are familiar with the scenic history.

Since 1975, valuable scenic landscapes are protected by the law of Swedish national interest "riksintresse", but there is an absence of clear guidance on how to develop the historical layers, while their values are preserved. It is especially difficult to know how to protect the scenic landscapes that are not classified as a national interest because they are not protected the law. These scenic landscape can have a value for the site's users, but when no protection or guidelines exist, they may be threatened with destruction.

Humans perceive the landscape differently and the assessment of it is determined by various factors, mainly by our genes and associations. It is therefore important to have a dialogue with the users on site before it is performed a drastic change of the site's scenic landscape. Through an open dialogue, it is possible to gather information about values of the scenic landscape that has important implications for users and may be perceived as negative, if there is a change or elimination. It is also important that those planning change are aware of the site's identity and the history of the surrounding so that the tracks that emphasize these qualities can be enhanced or highlighted by the change.

Scenic landscapes may not always be associated with only positive experiences. Research proves that scenic landscapes that contain objects that fascinate us provides clarity and satisfaction which has a beneficial effect, while the landscapes that are perceived as distracting are unhealthy for us.

The written composition mainly discusses the concept of scenic landscape in rural and urban environment and the scenic landscape's values and why they are worth protecting. The work also discusses how landscape architects can work to preserve scenic landscape values.

Keewords: Scenic landscape, cityscape, scenic landscape protection, landscape, city, planning, preservation, culture heritage

Förord

Arbetet ingår i kursen EX0650 Kandidatexamensarbete i landskapsplanering 15 hp, som ges på Landskapsarkitektprogrammet vid SLU, Alnarp. Detta arbete riktar sig till medstudenter, yrkesverksamma inom landskapsplanering samt liknande yrkeskategorier.

Först skulle jag vilja skänka ett stort tack till min handledare Anna Jakobsson som stöttat mig under arbetets gång och gett mig värdefull feedback.

Jag vill även tacka min handledargrupp och framförallt Rebecca Averdall som granskat mitt arbete och gett ingående kommentarer.

Slutligen vill jag skänka ett tack till Erik Skärbäck på området för landskapsplanering som väckte mitt intresse för begreppet landskapsbild.

Clara Hansson

23 maj 2012, Alnarp

Inledning

Bakgrund

I dagens samhälle lider många människor av stress vilket kan leda till depressioner, som enligt World Health Organization kommer att öka och beräknas bli den andra vanligaste orsaken till sjukvårdsbidrag år 2020.¹ På samma sätt som stressen ökar bland befolkningen så ökar även intresset av hur naturen kan ge människan trygghet och lugn. Detta kan konstateras till viss del av det flertalet studier som går att finna på Epsilon, Sveriges Lantbruksuniversitets elektroniska publicering för studentarbeten, som handlar om hur vegetation, både i stadsmiljöer samt ute i landskapet, har positiva effekter på vårt välbefinnande. Flera källor menar att den omgivande miljön har en betydande inverkan på vår hälsa.²

Samtidigt som vi idag får ta del av dessa rapporter om ökad stress och naturens helande, publiceras andra rapporter som skriver att vi förändrar vår omgivning i större utsträckning och under kortare tid, än vi gjort tidigare. Ett sådant exempel är Jordbruksverkets rapport från 2006 som visar att åkermarken exploateras av bebyggelse i ökande takt, då arealen av årligen exploaterad åkermark mer än tredubblats från år 1996 till 2005.³

Då åkermarken utgör en viktig näringskälla för människan försöker vi finna andra sätt att utveckla våra städer istället för att exploatera åkermark. Detta sker i större utsträckning av förtätning inom staden, med Stockholm, Göteborg och Malmö i ledande position.⁴ Riksantikvarieämbetet (2006) menar att stadsområdenas betydelse för den ekonomiska tillväxten har ökat vilket även leder till en ökad inflyttning till städerna som i sin tur aktiverar förtätningen. Det är en naturlig process för landskapet att förändras men i den omfattning och i den takt som det sker idag måste de som planerar vår miljö samt myndigheter vara vaksamma så att förändringarna inte skadar tidigare kulturarv, så att människan går miste om att uppleva det.⁵

Den omgivande miljön som vi upplever omkring oss, och som ständigt är i förändring, består av just landskapsbilder. En landskapsbild behöver nödvändigtvis inte innehålla vegetation för att orsaka en positiv effekt på vår hälsa.⁶ Landskapsbilden har flera andra värden som påverkar oss och därför har detta arbete avgränsats till vad just landskapsbilden har för inverkan på människan. För att skapa ett kunskapsunderlag som diskuterar argumenten

---

¹ World Health Organization [online], 2012-05-02.

² Riksantikvarieämbetet, *sökord: Europeiska landskapskonventionen dokumentation* [online], 2012-05-08. / Gunnarsson, 1999 sid. 43. / Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

³ Jordbruksverket, 2006 [online], sid. 4.

⁴ Riksantikvarieämbetet, 2006 [online], sid. 9.

⁵ Riksantikvarieämbetet, *Kulturarv, Modernt kulturarv*, [online], 2012-04-28.

⁶ Grahn, 1992, sid. 14.

kring vilka grunder landskapsbilden är viktig behandlar uppsatsen hur arbetet kan gå till för att skydda, bevara och i viss mån ersätta landskapsbildens värden.

Med anledning av den ökande befolkningsmängden och det faktum att vi idag lever längre kan vi exploatera landskapet under en längre tid. Det är därför troligt att påverkan på befintliga landskapsbilder inte kommer att minska utan antagligen kommer att öka. Eventuellt bidrar detta till att problematiken med förändrade landskapsbilder kan bli högst aktuell eftersom dess värden kan försvinna. Som blivande landskapsarkitekt kan det komma att bli viktigt med kunskap om de verktyg som krävs för att värna om landskapsbilden.

I mail-korrespondens med Erik Skärbäck, professor i översiktlig planering vid SLU Alnarp, som arbetat mycket med analysmetoder av landskapsbild, meddelade Skärbäck att det finns ett stort utvecklingsbehov av att kompensera landskapsbildens pedagogiska funktion genom att lyfta fram och förbättra andra kulturhistoriska landskapsvärden om landskapsbilden försvinner.⁷ Att diskutera huruvida landskapsbilden skulle kunna ersättas om den blir förstörd samt studera existerande fall där olika myndigheter arbetat med ersättning av förlorade landskapsbilder skulle kunna bidra till att utveckla kunskapen om landskapsbild.

Huvudfrågeställningarna i detta arbete har varit:

- Vad är en landskapsbild och vilka värden har den?
- Hur kan en skyddsvärd landskapsbild bevaras alternativt ersättas?

Mål och syfte

Målet med detta arbete är att diskutera hur en landskapsbild kan definieras och varför den är värdefull att bevara. Målet är även att kartlägga hur landskapsbilden kan skyddas.

Syftet med detta arbete är att skapa ett kunskapsunderlag för vad ett arbete med skyddsvärda landskapsbilder kan innebära. Syftet med kunskapsunderlaget är att det kan utgöra en referens till framtida gestaltnings- och eller planeringsprojekt. Uppsatsen riktar sig till yrkesverksamma landskapsarkitekter samt medstudenter.

---

⁷ Skärbäck Erik, muntligen, 2012-03-29.

Material och metod

Arbetets grundläggande metod utgörs av en litteraturstudie. I ett första skede, efter att ha tagit del av artikeln *Landskap som resurs i Öresundsregionen*⁸ uppkom frågor om vad en landskapsbild respektive stadsbild är. Landskapsbild definieras väldigt likt stadsbild och definitioner av begreppen samt information om dess skillnader och gemensamma nämnare krävdes för att kunna finna klarhet i just landskapsbild. Under den resterande studie av litteraturen gjordes sökningar på begreppen landskapsbild och stadsbild men även kulturlandskap och kulturvärde. Att söka efter litteratur som behandlar kulturlandskap ger breda infallsvinklar och det krävs mycket sällning av information för att ta bort förändring av kulturlandskap som inte berörde människans upplevelse av landskapsbilden.

Flera källor som stärker beskrivningen att begreppen stadsbild och landskapsbild går under samma benämning, har varit svåra att hitta. Dock har jag funnit källor som tyder på att landskapsbild och stadsbild har samma definition men olika benämning beroende på om de återfinns i urban eller ruralmiljö. De källor som specifikt tar upp begreppet stadsbild⁹ har även använt sig av liknande definitioner, som de källor som skrivit att landskapsbild innefattar både urban och rural miljö¹⁰.

Litteraturstudien har resulterat i källor som nämner upplevelsen av landskapet¹¹, miljön¹², kulturlandskapet¹³ samt upplevelsen av kulturarv¹⁴. Beskrivningen av samtliga upplevelser stämmer överens med definitionen av landskapsbild. För arbetets läsbarhet har jag valt att vid de tillfällen då definitionerna stämmer överens, benämna stadsbild, kulturlandskap och landskap enbart som landskapsbild. Även om begreppen av landskapsbild och stadsbild delar samma definition så gör inte dess upplevelser det inom miljöpsykologin.¹⁵ I de fall där den specifika upplevelsen är av stor vikt används benämningarna "Landskapsbilden i staden" eller "landskapsbilden i naturområden".

En iakttagelse som gjorts är att det är svårt att finna litteratur som tar upp begreppet landskapsbild. Begreppet finns inte att finna i *Nationalencyklopedin* och vid sporadisk sökning på söktjänsten Google av "scenic landscape" hänvisas i första hand till bilder på landskapet samt Wikipedia, men då endast som en del inom kategorin landskap. Vid sporadisk sökning av "scenic landscape" på Google ledde de flesta träffar till ett Amerikanskt landskapsarkitektkontor med samma namn.

---

⁸ Skärbäck och Andersson, 1999.

⁹ Kleveland, 1999. sid. 60-64. / Boverket, 2002.

¹⁰ Skärbäck och Andersson, 1999. sid. 169-234. / Riksantikvarieämbetet, *Kulturarv, Landskap*, [online], 2012-05-06.

¹¹ Gunnarsson, 1999. sid. 85-99

¹² Grahn, 1992.

¹³ Svedin, 1983. sid. 200-234

¹⁴ Riksantikvarieämbetet, 2006 [online]. / Gunnarsson, 1999. sid. 85-99

¹⁵ Grahn, 1992, sid. 10.

Vid informationssökningen om hur landskapsbilden påverkats vid öppnandet av älven i Århus fanns den utförligaste källan att hitta via en besöksmålshemsida¹⁶ för turister. Att det i flera fall har varit svårt att finna relevant information innebär att litteraturstudien omfattas av mycket litteratur där det i flera fall bara har varit möjligt att använda enstaka fragment av informationen.

Flera av de tryckta källor som arbetet refererar till är tio år gamla. Detta beror på att det under arbetets sökprocess har varit svårt att finna relevant information som utgetts i modern tid. Då Svedin (1983) menar att vår utveckling av kulturlandskapet skett under en långsam process, kan det vara svårt att vara säker på att liknande situation råder än idag, tjugo år senare. På grund av att även Austad och Nordenhaug (1999) skrivit en liknande beskrivning stärks Svedins resonemang.

Vetenskapliga artiklar söktes via databasen Web of Knowledge efter sökorden "scenic landscape" och "cityscape". Sökningen resulterade i få och ej relevanta artiklar för detta arbete. Konsekvensen av svårigheten att finna relevant information både på sporadiska internetbaserade söktjänster och på Web of Knowledge ledde till tanken på om själva begreppet inte är vanligt men att det nödvändigtvis inte betyder att dess innebörd inte är etablerad. Detta resulterade i en ändring av sökorden till en kombination av "landscape", "identity" och "health". Arikarna som sökningen resulterade tog upp en bred vidd av infallsvinklar och informationen hade i flera fall inget samband till varandra, men gav inspiration till vidare sökning.

Litteraturstudien visade att informationen om hur människan upplever landskapet, ofta uttrycks med liknande benämning, vilket stärker begreppets resonemang och innebörd. Arbetet innehåller därför en del referenser som uttrycker sig mycket lika. I en del fall är texterna så lika att jag misstänker att författarna har hämtat information av varandra men enligt litteraturförteckningen har de inte det.

Telefonsamtal med Lunds stadsbyggnadskontor och Länsstyrelsen i Skåne gav inspiration och tips till arbetets slutliga utgång. Vid samtal med Länsstyrelsen i Skåne ställdes frågan direkt om hur de jobbade med landskapsbild. Svaret hänvisade till hemsidan¹⁷. På den nämnda hemsidan fanns en del information om lagar och regler som refereras till i uppsatsen.

Arbetet har refererat till primärkällor i första hand och sekundärkällor i andra hand om originalkällan inte har varit tillgänglig.

---

¹⁶ *Visit Aarhus*, [online], 2012-04-23.

¹⁷ *Länsstyrelsen i Skåne Län* [online], 2012-04-23.

Avgränsningar

Landskapsbild är ett omfattande begrepp och detta arbete har tagit fasta på att det innefattar både rural och urban miljö. Arbetet är tänkt att behandla hur en landskapsarkitekt kan resonera kring landskapsbilden i förändring av den rurala och urbana miljön och därför är arbetet avgränsat att inte behandla hur Sveriges kommuners planeringsprocess går till eller att ingående beskriva de metoder som värderar och karakteriserar landskapsbilden.

Innan kandidatarbetet avgränsades tog jag del av tidigare skrivna uppsatser inom ämnet för att finna frågeställningar som berörde ett område som tidigare var outforskat för mig. Det finns flera tillgängliga studier i tidigare studentuppsatser, publicerade på Epsilon som berör landskapsbild och vindkraft. Detta arbete är avgränsat från att behandla vindkraft, och därför domineras inte arbetets primärkällor av litteratur som rör hur vindkratsverksplanering påverkar landskapsbilden.

Definitionen av landskapsbild

Europarådets medlemsstater som ratificerat Landskaps konventionen, där ibland Sverige, erkänner att "[...] landskapet är en viktig del av människornas livskvalitet överallt: i stadsområden och på landsbygden, i såväl vanvårdade områden som områden med hög kvalitet, såväl vardagliga områden som områden som anses vara särskilt vackra"¹⁸ Detta citat stärker definitionen av att landskapet omfattar både rural och urban miljö. Landskapsbilden uppstår i relationen mellan människan och hur hon uppfattar landskapet.¹⁹ Således kan möjligen bedömningen att även landskapsbilden omfattar rural och urban miljö vilket kan innebära att begreppet stadsbild ingår i definitionen för landskapsbild.

Begreppet landskapsbild används ofta för att beskriva det visuella intrycket av ett landskap, men dess innebörd är mycket bredare än så.²⁰ Landskapsbilden är en mångfald av bilder i rörelse.²¹ För att begreppet ska bli rättvist definierat så ska även dess emotionella aspekter tas med i beräkningen.²² De emotionella aspekterna innebär, att upplevelsen av känslomässiga intryck som doft, ljud, känsla samt minnen som människan associerar med tidigare upplevelser, även bör ingå i begreppsdefinitionen.²³

Länsstyrelsen i Skåne (2006) skiljer på begreppen landskapsbild och landskapsupplevelse. Deras definition lyder:

"Landskapsbilden, d v s den visuella upplevelsen av landskapet (betraktelselandskapet), är effekten av samverkan mellan olika landskapselement, t ex terrängformer, sjöar, vattendrag, skogar, odlade fält, alléer, bebyggelsegrupperingar etc.

Upplevelsen av landskapet i bemärkelsen, närupplevelse – naturupplevelse, inom de avgränsade naturobjekten redovisas tillsammans med övriga naturvärden."²⁴

Citatet inkluderat samtliga källor ovan menar att landskapet skapar en upplevelse, men de går skilda vägar i bedömningen om upplevelsen ska bedömas som ett självständigt begrepp eller inte. Det begrepp som Länsstyrelsen beskriver som landskapsupplevelse definierar i första hand rumsliga förhållanden, utsiktsmöjligheter, omväxling av karaktärer, landskapselementens särprägel och dominans, landskapets orördhet samt förekomsten av tilltalande element, som exempelvis vatten eller solitära träd.²⁵ Dock ger definitionen ingen ytterligare information om upplevelsen har någon inverkan på människan.

---

¹⁸ Riksantikvarieämbetet, sökord: Europeiska landskapskonventionen dokumentation [online], 2012-05-08.

¹⁹ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169. / Länsstyrelsen i Uppland, Karaktärslandskap [online], 2012-04-11.

²⁰ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

²¹ Boverket, 2002, sid. 233.

²² Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

²³ Länsstyrelsen i Uppland, Karaktärslandskap [online], 2012-04-11. / Boverket, 2002, sid. 233.

²⁴ Länsstyrelsen i Skåne län, 2011, sid. 1.

²⁵ Länsstyrelsen i Skåne län, 2011, sid. 8.

Landskapsbildens bevarandevärden

Identitet

Enligt den Europeiska landskapskonventionen är det förutsatt de länder som ratificerat landskapskonventionen: "[...] i lag erkänna landskapet som en väsentlig beståndsdel i människornas omgivningar, ett uttryck för mångfalden i deras gemensamma kultur- och naturarv samt en grund för deras identitet."²⁶ Citatet visar att den Europeiska landskapskonventionen lägger stor vikt vid att landskapet, och således även dess upplevelse landskapsbilden, har en betydelsefull inverkan på människans identitet, att detta värde ska erkännas i landets lagstiftning. Konventionen skriver även att landskapet bidrar till "att skapa lokala kulturer och att det är en grundläggande beståndsdel i det europeiska natur- och kulturarvet, som bidrar till [...] att stärka den europeiska identiteten."²⁷ Då möjligtvis flera unika kulturer växt fram i Europa under en lång process kan detta präglat utvecklingen av landskapsbilden på ett unikt och specifikt sätt som befolkningen är van vid och identifierar sig med.

All miljö som skapats av människan för ett visst ändamål tillhör vårt kulturarv.²⁸ Vi lever mitt i detta kulturarv som våra förfäder och vi själva har skapat, och präglas både medvetet och omedvetet av den identitet som den tillför oss.²⁹ Vidare skriver Boverket (2006) att en identitet som landskapsbilden kan tillföra oss är möjligheten att förstå sammanhanget och kunskapen om omgivningens utveckling. Landskapsbildens strukturer och karaktärer kan bidra med identitet till vår omgivning men även människorna som brukar miljön, och som upplevs i landskapsbilden, präglar identiteten.³⁰ Boverket ger exempel på hur äldre damer i landskapsbilden skapar en typ av identitet medan föräldrar och deras barn speglar en annan. Möjligtvis kan dessa exempel tyda på att människorna som vistas i landskapsbilden kan förknippas med olika upplevelser och identifiering av de människor, som betraktar landskapsbilden. (Se figur 1)

De människor som vistas i landskapsbilden bär var och en på upplevelser, erfarenheter och minnen.³¹ Vidare skriver Riksantikvarieämbetet (RAÄ) att om dessa människors kunskaper ska kunna få stöd och ges en chans att leva vidare, måste landskapsbilder av varierande karaktärer och funktioner finnas kvar som fysiska spår. I denna bemärkelse utgör möjligen landskapsbilden en viktig del i att bevara identiteten i specifika natur- och stadsmiljöer.

---

²⁶ Riksantikvarieämbetet, sökord: Europeiska landskapskonventionen dokumentation [online], 2012-05-08.

²⁷ Riksantikvarieämbetet, sökord: Europeiska landskapskonventionen dokumentation [online], 2012-05-08.

²⁸ Riksantikvarieämbetet, Kulturarv, Modernt kulturarv, [online], 2012-04-28.

²⁹ Boverket, 2002, sid. 160.

³⁰ Boverket, 2002, sid. 158.

³¹ Riksantikvarieämbetet, 2006 [online], sid. 8.

Figur 1: Även människorna i staden påverkar upplevelsen av landskapsbilden. Bilden föreställer gatulivet på Lilla torg i Malmö. (Foto: Clara Hansson, 2012-05-19)

Historia

Vid betraktelse och tolkning av landskapsbilder, i form av synliga spår av strukturer och element i landskapet, så tillförs betraktaren en ökad förståelse för hur land och vatten har använts av våra förfäder.³² Upplevelsen av landskapet vittnar även om människans livsmönster och livsvillkor.³³ De landskapsbilder som vi tillför idag kommer tillsammans med äldre landskapsbilder, berätta om vår utveckling för våra kommande generationer.³⁴ Genom tiden har utformningen av landskapet skett under andra förutsättningar och av annan teknologi än den vi använder oss av idag.³⁵ På så sätt kan vi även ta reda på hur den tekniska utvecklingen gått till genom att läsa av och tolka landskapsbilden.

”Den moderna epokens bebyggelse och landskap ger uttryck för samhällets resurser och värderingar och rymmer många innebörder, men spelar också en stor roll för oss idag som de vardagsmiljöer vi lever och verkar i – nu och i framtiden.”³⁶

³² Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169. / Kleveland, 1999, sid. 60. / Riksantikvarieämbetet, 2006 [online], sid. 3.

³³ Riksantikvarieämbetet, 2006 [online], sid. 3.

³⁴ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 179.

³⁵ Austad och Nordenhaug, 1999, sid. 100. / Boverket, 2002, sid. 230.

³⁶ Riksantikvarieämbetet, 2006 [online], sid. 3.

Riksantikvarieämbetets citat ovan, sammanfattar det som Skärbäck och Andersson samt Kleveland skriver om, nämligen att landskapsbilden innehåller många budskap som berättar om vårt förflutna och vår utveckling. Att kunna utskilja spår av hur vårt landskap i staden och på landsbygden har utvecklats, och med vilka olika tekniker, kan möjligen ses som en anledning till att ta tillvara på landskapsbilder med sådant värde. Att kunna utskilja spår i landskapet innebär möjligen att se vad exempelvis, människan förr använde sig av för gatustrukturer, husfasader, tomtgränser eller odlingsmarker.

Utvecklingen av landskapsbilden i kulturlandskapet har skett långsamt under Sveriges historia.³⁷ Svedin (1983) skriver att det är tack vare denna långsamma process som minnen från äldre kulturskeden har bevarats i ovanligt hög grad och än idag kan upplevas och studeras.³⁸ Dessa landskapsbilder är laddade med historiska budskap, avlagringar och avslöjar hur den befintliga miljön vuxit fram.³⁹ Landskapsbilder med ett innehåll av denna kvalitet, utgör ett viktigt källmaterial som inte kan ersättas ifall om att det skulle demoleras.⁴⁰ Liknande skriver Skärbäck och Andersson och uttrycker att landskapsbilder med ett synligt historiskt källmaterial är så betydelsefullt att bevara, att de anser att det bör klassas som en oersättlig resurs.⁴¹ På grund av att Sverige har ratificerat Europeiska landskapskonventionen har vi indirekt skrivit under om att landskapsbilden ska bedömas som en resurs, då landskapskonventionen menar: "landskapens kvalitet och mångfald utgör en gemensam resurs".⁴²

Flera källor skriver att på grund av landskapsbildens läsbarhet, så kan den förefalla att vara ett dokument.⁴³ (Se figur 2) Det är ett dokument som utgör bevis för hur människor levtt och hur de löst sina förflyttningar, vilket ger perspektiv på vår egen levnadstid.⁴⁴ Vid varje förändring av landskapsbildens pedagogiska värde bidrar en ny författare till historien.⁴⁵ Detta innebär att eftersom landskapsbilden ständigt är i förändring så har historiska landskapsbilder lagrats i lager ovanpå varandra under tidens gång.⁴⁶ Dessa lager består av kulturella och historiska värden som är förenade med varierande element från skilda epoker som vittnar om vårt mångkulturella och mångfunktionella förflutna.⁴⁷ Historiska värden kan följaktligen tydas i gatunätet, kvarters- och tomtindelningar, i enskilda byggnader och i vegetation.⁴⁸ Element som vittnar om vårt förflutna innebär exempelvis gårdar, byar, vägar eller stenmurar.⁴⁹ Eftersom landskapsbilden består av flera lager som speglar vår historia kan den anses vara viktig att bevara.

---

³⁷ Svedin, 1983, s. 204. / Austad och Nordenhaug, 1999, sid. 103.

³⁸ Svedin, 1983, s. 204.

³⁹ Boverket, 2002, sid. 155.

⁴⁰ Svedin, 1983, s. 204.

⁴¹ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

⁴² Riksantikvarieämbetet, sökord: Europeiska landskapskonventionen dokumentation [online], 2012-05-08.

⁴³ Kleveland, 1999, sid. 60. / Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169. / Boverket, 2002, sid. 155.

⁴⁴ Boverket, 2002, sid. 155.

⁴⁵ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

⁴⁶ Kleveland, 1999, sid. 60. / Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

⁴⁷ Kleveland, 1999, sid. 60.

⁴⁸ Boverket, 2002, sid. 155.

⁴⁹ Länsstyrelsen i Skåne län, 2011, sid. 8.

Figur 2: Landskapsbilder i Lunds stadskärna kan möjligtvis ses som ett dokument eftersom de innehåller många historiska och kulturella värden från olika tidsepoker. På bilden ses Kyrkogatan i Lund.
(Foto: Clara Hansson, 2012-05-19)

Även vi som lever idag tillför landskapsbilden pedagogiska värden när vi förändrar landskapsbilden: "Den moderna epokens bebyggelse och landskap ger uttryck för samhällets resurser och värderingar och rymmer många innebörder, men spelar också en stor roll för oss idag som de vardagsmiljöer vi lever och verkar i – nu och i framtiden"⁵⁰ RAÄ menar att det är viktigt att modern tid får prägla vår tids landskapsbild så att även vår historia läggs lager på lager tillsammans med tidigare och efterföljande landskapsbilder.

---

⁵⁰ Riksantikvarieämbetet, 2006 [online], sid. 3.

Hälsa och välbefinnande

Som tidigare nämnts kan landskapsbilden bidra till upplevelsen av människans roll i utvecklingen. En insikt av denna egenskap bidrar till människans medvetenhet om sin roll i utvecklingen, vilket i sin tur innebär att landskapsbilden genererar orientering i tiden samt i den omgivning som vi befinner oss i.⁵¹ Möjligheten att kunna orientera sig på en plats skapar en trygghetskänsla vilket i sin tur har en inverkan på människans välmående.⁵² Vidare skriver Skärbäck och Andersson att landskapsbilden därför har möjlighet att bidra till god hälsa, eftersom trygghet är en förutsättning för just god hälsa.

Även Boverket (2002) skriver att landskapsbilden i staden påverkar hur vi känner oss till mods: "Hur staden upplevs, om den anses vacker och trivsamt eller ful och trist, påverkar människor och människors beteende."⁵³ Citatet beskriver att landskapsbilden i staden har en inverkan på människan, men det framgår även att människan tolkar upplevelsen med olika perspektiv och med olika utgångspunkter.

Rachel och Stephen Kaplan har utfört studier för att undersöka om människor från olika länder och världsdelar uppfattar landskapsbilden i parker och landskap på olika sätt.⁵⁴ Deras forskningsresultat har visat att försökspersonerna hade mycket enig uppfattning beträffande landskapsbilden. En påtaglig anekdot är att det är skillnad på den biologiska och kulturella upplevelsen av landskapsbilder.⁵⁵ Möjligen är undersökningen av paret Kaplan inriktad på hur evolutionen styr våra upplevelsevärden. Hur vi upplever ett landskap är en samverkan mellan både gener och kultur.⁵⁶ Vid en kulturell bedömning utgör landskapsbilden specifika värden för varje individ.⁵⁷ Vidare skriver författaren att i en kulturell bedömning vägs olika erfarenheter in, i form av attityder, värderingar och övertygelser. Detta innebär att landskapsbilden inte enbart bedöms utifrån dess fysiska utseende. Möjligtvis skulle således människor som betraktar samma landskapsbild vid samma tidpunkt, kunna erfara skilda upplevelser av landskapsbilden samt bedöma dess värde olika.

Flera källor uttrycker att upplevelsen av landskapsbilden har en inverkan på vår hälsa.⁵⁸ Våra upplevda känslor är förenade med hormonkörtlar och nervcentra som är delar av våra försvarsorgan och dessa påverkar hur vi mår.⁵⁹ Även symboliken i landskapsbilden som vi undermedvetet bär med oss har en positiv laddning som är knuten till egenskaper som hälsa, trygghet och kärlek.⁶⁰ Landskapsbilder i naturområden är laddade med mängder av fa-

---

⁵¹ Kleveland, 1999, sid. 60. / Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

⁵² Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

⁵³ Boverket, 2002, sid. 231.

⁵⁴ Grahn, 1992, sid. 10.

⁵⁵ Hägerhäll, 2005, sid. 209.

⁵⁶ Hägerhäll, 2005, sid. 217.

⁵⁷ Hägerhäll, 2005, sid. 210.

⁵⁸ Gunnarsson, 1999 sid. 43. / Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169. / *Riksantikvarieämbetet, sökord: Europeiska landskapskonventionen dokumentation* [online], 2012-05-08.

⁵⁹ Grahn, 1992, sid. 25.

⁶⁰ Gunnarsson, 1999 sid. 43.

scinerande objekt vilket leder till att människan inte behöver lägga kraft på att koncentrera sig.⁶¹ Vidare skriver Grahn att denna förmåga kallas för spontan uppmärksamhet och ger människan rekreativsmöjligheter. Landskapsbilden i staden innebär riktad koncentration och kräver energi eftersom de innehåller mycket information som vi sorterar bort.⁶² Vidare skriver författaren att riktad koncentration skapar klarhet till hur människan ska bete sig i sin omgivning, och detta ökar tillfredsställelsen. Riktad koncentration behöver inte alltid vara medveten utan sker ofta omedvetet.⁶³

När människorna rör sig i en stad så lär de känna den, och dess struktur på gator, byggnader och grönska gör avtryck i vårt minne.⁶⁴ Ett exempel som tyder på att människans välmående påverkas av bland annat ytmaterial, färg- och ljussättning, är forskning på astronauter i rymdstationer.⁶⁵ På grund av de avtryck som detta gör i vårt minne skapas en upplevelse om en djupare mening och gör att den estetiska utformningen av staden är mycket viktig att bevara samt ta hänsyn till vid förändring.⁶⁶ Inte minst också för att stadens gestaltning signalerar hur människorna i staden skall bete och röra sig i det sociala livet.⁶⁷ Åse Kleveland beskriver att landskapsbilder som innehåller vackra fasader inte nödvändigtvis gör människor glada, men menar att de berikar vårt liv med nyanser och förser oss med möjligheten till spontana kommunikationer.⁶⁸

Allan Gunnarsson (1999) beskriver landskapsbildens symboliska laddning som: "eviga bilder i vårt undermedvetna, [...] i drömmarnas värld och under barndomen."⁶⁹ På liknande sätt skriver Boverket om upplevelsen: "Barndomens miljöer präglar oss genom livet och stolthet och självkänsla är starkt förknippade med hur vår omgivning ter sig, uppfattas och behandlas."⁷⁰ Dessa citat tyder möjligen på, att symboliken och upplevelsen av landskapsbilden kan ha en koppling till minnen från exempelvis barndomen samt vårt undermedvetna. De eviga bilder i vårt undermedvetna som nämns i citatet ovan, har ofta motsvarigheter i vår fysiska omgivning och då framförallt i naturen.⁷¹ Vidare skriver författaren att symboliken berör oss från en undermedveten position och kan kopplas till vårt välbefinnande. Författaren menar möjligtvis att det symboliska värdet av landskapsbilden kan kopplas tillbaka till början av människosläktets historia.

De undermedvetna bilder av landskapet som vi bär med oss behöver inte alltid vara förknippade med endast positiva upplevelser. Om vi tar skogen som exempel så kan den både ge skydd lugn och trygghet likväl som fara, främlingskap och spänning.⁷² Dock visar en stu-

---

⁶¹ Grahn, 1992, sid. 10.

⁶² Grahn, 1992, sid. 14.

⁶³ Grahn, 1992, sid. 12.

⁶⁴ Boverket, 2002, sid. 232.

⁶⁵ Grahn, 1992, sid. 39.

⁶⁶ Boverket, 2002, sid. 232.

⁶⁷ Boverket, 2002, sid. 233. / Kleveland, 1999, sid. 60.

⁶⁸ Kleveland, 1999, sid. 60.

⁶⁹ Gunnarsson, 1999, sid. 93.

⁷⁰ Boverket, 2002, sid. 129.

⁷¹ Gunnarsson, 1999, sid. 93.

⁷² Gunnarsson, 1999 sid. 43.

die med hjärtoopererade patienter, som endast fick tillgång till att se på bilder föreställande en mörk skog, att tillfrisknande tog längre tid än de patienter som fick se bilder med utsikt över ett ljust öppet landskap.⁷³ Landskapsbilder som innehåller en stor del fascinerande objekt skapar klarhet och tillfredsställelse och som har en hälsosam effekt, medan landskapsbilder som upplevs som distraherande är ohälsosamma för oss.⁷⁴

Forskning tyder på att människan intresseras mer av landskapsbilder av naturområden än av städer.⁷⁵ Vidare skriver författaren om en studie med stressade människor som under en tid fick betrakta natur- respektive stadsmiljöer. På de försökspersoner som betraktade naturmiljön sänktes blodtrycket och muskelspänningen till det normala, under endast ett antal minuter, medan det tog mycket längre tid för resterande mängd deltagare. Forskning som går ut på att bedöma landskapet efter bilder som de betraktat kallas för preferens.⁷⁶ Författaren skriver vidare att detta endast bedömer det visuella värdet av landskapsbilden. Eftersom upplevelsen av att vara ute på plats i landskapsbilden kan skilja sig från att endast se den på bild, kan denna forskning möjligtvis inte vara tillförlitlig i bedömning av landskapsbildens värde.

---

⁷³ Grahn, 1992, sid. 24.

⁷⁴ Grahn, 1992, sid. 13.

⁷⁵ Grahn, 1992, sid. 44./ Hägerhäll, 2005, sid. 210.

⁷⁶ Hägerhäll, 2005, sid. 209.

Skyddsformer för landskapsbilden

Lagar

Skydd av landskapsbilden genom Naturvårdslagens skydd för naturmiljö

År 1974 ändrades innehållet i lagen under paragraf 19 § i Naturvårdslagen, från skydd för landskapsbild till skydd för naturmiljö.⁷⁷ Detta innebär att även om begreppet landskapsbildsskydd inte finns i den nu gällande miljöbalken så finns dess bestämmelser fortfarande kvar.⁷⁸ Lagändringen trädde i kraft den 1 januari år 1975.⁷⁹ Ändringen gjordes för att det skulle bli lättare att skydda hela naturmiljön i form av kultur- och odlingslandskapet samt havsmiljön istället för endast landskapets utseende.⁸⁰ Lagändringen innebar även att "[...] om särskilda åtgärder behövs för att skydda naturmiljön, bör ta hänsyn också till dennas betydelse för friluftslivet."⁸¹ Möjligen skulle detta även kunna tolkas som att landskapsbildens upplevelsevärden skyddas.

Efter 1975 ingick landskapsbildskyddet i begreppet Riksintresse.⁸² Riksintressen är nationella intressen som genom statliga myndigheter får genomslag i den kommunala fysiska planeringen eftersom kommunerna har planmonopol.⁸³ Vidare skriver RAÅ att samhället idag inte är likadant som när begreppet riksintresse infördes och därför är det viktigt att föra diskussion när man planerar ett område som ingår i ett riksintresse. Ändringen i lagen 1975, ledde till en förenkling eftersom det tidigare var tvunget att bildas ett naturreservat för att kunna skydda stora områden från större påverkan.⁸⁴ I naturvårdslagen idag, under 19 §, står det angående naturreservat: "Är åtgärd som bör vidtagas så ingripande att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av en fastighet inom området, skall denna del dock avsättas till naturreservat."⁸⁵ Således har områden med landskapsbilder som behöver ett omfattande skydd, möjlighet att bli ett naturreservat även efter 1975.

Länsstyrelsens tillstånd vid förändring av landskapet

De värdefulla kulturlandskap i Sverige som omfattas av landskapsbildsskydd kräver tillstånd från Länsstyrelsen vid förändring av landskapet som kan innebära negativ effekt på landskapsbilden.⁸⁶ Varje område med landskapsbildsskydd är försett med beslut och föreskrifter som reglerar nybyggnad, tillbyggnad, schaktning, fyllning, ledningsdragning, borttagande av vegetation eller skogsodling samt andra ingrepp som förändrar landskapsbil-

---

⁷⁷ Jonzon, Delin och Bengtsson, 1988, sid. 135.

⁷⁸ Länsstyrelsen i Skåne Län [online], 2012-04-23.

⁷⁹ Länsstyrelsen i Skåne Län [online], 2012-04-23.

⁸⁰ Jonzon, Delin och Bengtsson, 1988, sid. 135.

⁸¹ Jonzon, Delin och Bengtsson, 1988, sid. 135.

⁸² Länsstyrelsen i Skåne Län [online], 2012-04-23.

⁸³ Riksantikvarieämbetet, Riksintresse [online], 2012-05-07.

⁸⁴ Riksantikvarieämbetet, Riksintresse [online], 2012-05-07.

⁸⁵ Rättsnätet Notisum AB [online], 2012-04-24.

⁸⁶ Länsstyrelsen i Skåne Län [online], 2012-04-23.

den.⁸⁷ Utöver att medla tillstånd kan Länsstyrelsen även upphäva tidigare satta beslut men det sker oftast efter ansökan av en kommun i samband med detaljplanläggning av området.⁸⁸

Landskapet är en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar och det krävs förhandling samt ett nära samarbete mellan myndigheter, organisationer, enskilda intressenter och företag för att landskapets resurser skall bevaras.⁸⁹ Med många aktörer som är inblandade i förändringen av landskapsbilden kan det vara viktigt att tillsammans föra en dialog om hur bevarande och utveckling ska ske. Boverket menar att brukarnas åsikter är lika betydelsefulla som politikernas och tjänstemännens i planeringsprocessen och det är viktigt att lita på invånarnas egen förmåga samt ha en stark tilltro till medborgarnas åsikter.⁹⁰

Arbetssätt för bevarandet av landskapsbildens karaktär

Med god kännedom om vår historiskt byggda miljö, kan den ge svar på hur vi kan skydda den, samt inspirera oss till bevarande och utveckling i modern tid.⁹¹ Om vi förvaltar och utvecklar våra städer varsamt så går de unika lager av historisk dokumentation inte förlo-rat.⁹² Vidare skriver Boverket att Eksjö har arbetat med att ta fram en metod för att ta vara på hela stadens identitet och karaktär. Boverket menar att planeringsprocessen tar vara på hur invånarna tidigare har brukat och brukar sin stad idag. Eksjös stadskärna har delats in i olika karaktärer som kallas för "paradgatan", "gränden", "affärsgatan", "brandgatan", "bakgatan", "boendegatan", "de öppna platserna", "de privata gårdsrummen" och "de halvprivata gårdsrummen". Vid nybyggnation av hus måste arkitekten vara noga med att byggnaden passar in i gatans karaktär så det inte påverkar stadens identitet negativt.⁹³ (Se figur 3)

Som tidigare nämnts kan estetiken i en landskapsbild ha en inverkan på vårt välbefinnande. Under vissa tider har inte skönhet värderats högt men under 2000-talet har arkitekturen och gestaltningen fått mer uppmärksamhet genom det nationella handlingsprogrammet för arkitektur, formgivning och design samt att plan- och bygglagen, väglagen och lagen om byggande av järnväg har tillfört krav på estetisk utformning.⁹⁴

Det är viktigt att vara medveten om landskapsbildens historiska karaktär vid förändringar av landskapsbilden eftersom även dess identitet och skönhet då kan förstärkas.⁹⁵ Förutom att betrakta landskapsbilden finns information av sådant slag ofta dokumenterad i böcker,

---

⁸⁷ Länsstyrelsen i Uppland, *Skyddad natur* [online], 2012-04-11.

⁸⁸ Länsstyrelsen i Skåne Län [online], 2012-04-23.

⁸⁹ Riksantikvarieämbetet, *EU / Internationellt* [online], 2012-04-12.

⁹⁰ Boverket, 2002, sid. 129.

⁹¹ Kleveland, 1999, sid.60. /Austad och Nordenhaug, 1999, sid. 103.

⁹² Boverket, 2002, sid. 157.

⁹³ Boverket, 2002, sid. 157.

⁹⁴ Boverket, 2002, sid. 42.

⁹⁵ Boverket, 2002, sid. 42.

Figur 3: Town house i Landskrona har varit mycket omdiskuterad ifall dess arkitekturs passar in i gatans äldre karaktär eller ej.⁹⁶ Byggnaden ger även exempel på hur dagens arkitektur kan bidra till ett nytt lager i en landskapsbild. (Foto: Clara Hansson, 2012-03-15)

---

⁹⁶ Lorenzen, 2010, sid. 57.

tidskrifter, fotografier och gamla kartor, men det är framförallt viktigt att ta tillvara på de minnesbilder, traditioner och upplevelser från den befolkningen som levt länge på platsen.⁹⁷ Effektiva metoder för att lära känna platsens karaktär och identitet är att göra fältbesök och beskåda landskapsbilden samt föra en diskussion med brukarna om deras upplevelser.⁹⁸ Information ifrån en mångfald av klass, genus, etnicitet, kultur och generation öppnar för ett bredare synsätt och ett analytiskt förhållningsätt till den upplevda landskapsbilden.⁹⁹ Det är även viktigt att brukarna känner sig delaktiga i de förändringar som sker i deras närmiljö, därför bör stadsplaneraren i största mån hålla en öppen diskussion, så att människorna har inflytelse i processen.¹⁰⁰ Detta kan möjligen öka människornas trygghet vid eventuella förändringar av landskapsbilden eftersom planerarna kan ta hänsyn till de landskapsbilder som brukarna värderar högt.

Det finns åtgärder som kan förbättra upplevelsen av landskapsbildens historiska lager. Detta kan ske i form av att tydliggöra dem ytterligare eller att renovera eller återskapa äldre strukturer och element.¹⁰¹ Genom att göra en helhetsanalys av en stads gestaltning och struktur samt att uppleva och beskriva rörelsen i staden kan man avgöra om nya förändringar upplevs som harmoniska.¹⁰² Boverket skriver: "Platsen, gatan, parken och hamnen har varsin historia, men de skapar tillsammans en landskapsbild med egen karaktär. Det gäller att finna denna karaktär och de värden, ibland svårfångade, som gör att invånarna trivs i sin stad."¹⁰³ Genom att skaffa sig kunskap om landskapets historia kan man ta vara och förstärka befintliga element och strukturer vid förändringar av landskapsbilden.

Att renovera eller återskapa äldre spår i landskapsbilden kan möjligen bidra till ytterligare ett lager av landskapsbild men enligt Skärbäck och Andersson (1999) är det väsentligaste inte de fysiska formerna av strukturerna eller elementen utan de funktioner som de tillför landskapsbilden.¹⁰⁴ Funktioner som tidigare i detta arbete nämnts i form av upplevelse-, dokumentations- och informationsvärden. Värdet av landskapsbilden ska vara en kvalitet som tas till vara under förändringsprocessen av samhället.¹⁰⁵

---

⁹⁷ Boverket, 2002, sid. 155.

⁹⁸ Boverket, 2002, sid. 42.

⁹⁹ Riksantikvarieämbetet, 2006 [online], sid. 8.

¹⁰⁰ Boverket, 2002, sid. 43. / Riksantikvarieämbetet, 2006 [online], sid. 7.

¹⁰¹ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 179.

¹⁰² Boverket, 2002, sid. 43.

¹⁰³ Boverket, 2002, sid. 155.

¹⁰⁴ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 179.

¹⁰⁵ Riksantikvarieämbetet, 2006 [online], sid. 6.

Hot

Landskapsbildernas förmåga att lagras på varandra orsakar i en del fall att spåren från tidigare landskapsbilder bli svårare att upptäcka och läsa av.¹⁰⁶ Vidare menar författarna att nya lager i form av förändringar av den befintliga landskapsbilden i vissa fall kan vara så omfattande att de tidigare landskapsbilderna täcks över så att de historiska spåren uttraderas. Konsekvenser av uttradering av landskapsbilder i en gammal stadskärna med en sammanhållen helhet knuten till dess historia kan bli drastisk. Det kan inverka på hela regionens historiska identitet, dels för att invånarna och besökarna går miste om att uppleva stadens historia, dels att en gammal stadskärna ofta är knuten till den omgivande regionen.¹⁰⁷

Om demolering av landskapsbilden av detta slag sker snabbt och utan att människan har underrättats eller haft en möjlighet att påverka förändringen så kan upplevelsen av landskapsbilden kännas otrygg.¹⁰⁸ Människan har en stor anpassningsbarförmåga när det kommer till miljöval men trots detta innebär det ett stressmoment för oss ju mer vi avlägsnas från den miljö som vi är vana vid.¹⁰⁹ Vidare skriver författaren att om vi befinner oss i en miljö som känns fel så har detta både fysisk och psykisk inverkan på oss.

Den omgivande miljön påverkar oss och denna information kan härledas till flera studier gjorda av psykologer med erfarenheter av människors reaktioner på omflyttningar, från den miljö som de är vana vid till en obekant.¹¹⁰ Dessa studier visade att undersökningspersonernas hälsa påverkades negativt av att brytas upp från sina hemtrakter. Svedin uttrycker denna situation som att man mister den plats där man kan hela sig själv samt att detta tyder på att det yttre landskapet har en mental betydelse för människan.¹¹¹ Möjligtvis är det i detta exempel inte bara den drastiska förändringen av landskapsbilden som orsakar dess negativa effekt utan även andra aspekter kan ha orsakat resultatet, som till exempel att mista sina sociala kontakter.

Efter förändring av landskapsbilden är det viktigt att människor fortfarande kan se spår av landskapets kulturella användning.¹¹² Svedin menar att detta är en av avgörande betydelse för att upprätthålla en mening i livet: "Utan denna skulle vi sakna all uppfattning om kontinuitet, all uppskattning av kausalitet, all vetskap om vår egen identitet."¹¹³ Detta kan tolkas som att landskapet betyder mer än bara en fysiskt tillgänglig miljö, att dess konstans betyder mycket för vårt välbefinnande.

---

¹⁰⁶ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

¹⁰⁷ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169. / Boverket, 2002, sid. 155.

¹⁰⁸ Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169

¹⁰⁹ Grahn, 1992, sid. 21.

¹¹⁰ Svedin, 1983, s. 205.

¹¹¹ Svedin, 1983, s. 205.

¹¹² Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 179.

¹¹³ Svedin, 1983, s. 205.

Det finns ett stort utvecklingsbehov att kompensera landskapsbildens pedagogiska funktion genom att lyfta fram eller förbättra förändrade landskapsbilder allt eftersom.¹¹⁴ Detta är viktigt eftersom att om människan tydligt kan avläsa ett sammanhang i stadens landskapsbild så blir den enklare att ta till sig och förstå dess samband.¹¹⁵ Människan strävar efter att söka varje möjlighet till information om vad som pågår runt omkring dem.¹¹⁶ Vidare skriver Kaplan och Kaplan att människan är beroende av information och att det är viktig både för hennes överlevnad och för det vardagliga livet. Det är härmed lättare att förstå resonemanget att de landskapsbilder som består av flera synliga lager från äldre kulturer och som på detta sätt bidrar till trygghet, har ett stort bevarandevärde, just på grund av den information som den bistår människan.

Framförallt tiden efter andra världskriget skedde det en omfattande samhällsbyggnad som medförde stora raderingar av den äldre kulturmiljön, inom stora landskapsavsnitt.¹¹⁷ Detta har satt omfattande spår i vår svenska stadsbebyggelse.¹¹⁸ Vidare skriver Johansson att mer än 40 % av de svenska städernas äldsta bostadsbestånd revs mellan 1960 till 1970. Boverket (2002) menar att trafikplanering även var en av de stora orsakerna till förstörelse av landskapsbilden i staden under det förra seklet. Mellan åren 1950 och 1970 sexdubblades antalet bilar i Sverige och antalet steg från att ha varit 49 bilar till 302 bilar per 1000 invånare.¹¹⁹ På grund av att denna omfattande förändring av landskapsbilden skedde under mycket kort tid kan den påverkat människans möjlighet till orientering i samhället. Trafiktrycket ökade i de gamla stadskärnorna och det fick stora konsekvenser som följd i form av rivning av byggnader och stadsstrukturer, för att kunna anpassa staden efter bilen. Staden förändrades drastiskt och landskapsbilden i staden kom att domineras av bilen.¹²⁰ Detta kan ha orsakat en drastisk inverkan på den trygghet och orientering som människan är beroende av.

---

¹¹⁴ Skärbäck Erik, *Muntligen* 2012-03-27.

¹¹⁵ Boverket, 2002, sid. 233. / Skärbäck och Andersson, 1999, sid. 169.

¹¹⁶ Kaplan och Kaplan, 1982, sid. 175.

¹¹⁷ Svedin, 1983, s. 205.

¹¹⁸ Johansson, 1997, sid. 11.

¹¹⁹ Boverket, 2002, sid. 229.

¹²⁰ Boverket, 2002, sid. 229.

Möjligheter att använda landskapsbildens värden i arbetet med planering av framtida landskap

Exemplet Lunds stadskärna

Lund är ett exempel på en stad vars landskapsbild i staden var nära att förstöras på grund av trafikplanering.¹²¹ Skador på Lunds medeltida stadsbild skulle möjligtvis blivit en stor omställning för lundaborna eftersom staden har många lager av stadsbilder synliga genom varandra. Boverket (2002) beskriver hur stadens fullmäktige beslöt att dra en ny väg genom den medeltida stadskärnan. Förslaget var att låta den fyrfiliga vägen med tillhörande bullerskydd, gå igenom den östra delen av centrum eftersom den andra föreslagna sträckningen för vägen som låg på den västra sidan, skulle komma för nära en stor bok. Just det trädet har ett mycket starkt symbolvärde för en närliggande skola.¹²² Bokens symbolvärde respekterades så pass mycket att en vägsträckning på den västra sidan stadskärnan inte var genomförbar.

Processen för att finna en ny sträckning till den planerade vägen pågick i tio år, fram till att fullmäktige motsatte sig förslaget och planerna om den fyrafiliga vägen lades ned.¹²³ I efterhand kan detta beslut ha haft en mycket positiv inverkan på landskapsbilden Lund, och som nämnts i tidigare texter så skulle möjligtvis de boende i staden mist en stor del av sin orientering och därmed trygghet om den fyrfiliga vägen hade tillåtits splittra stadskärnan.

Exemplet Catskill Mountains vid Hudsonfloden, USA

Med ett exempel från Nordamerika, beskriver Svedin (1983) och Petrich (1979) hur planerna med byggnationen av ett nytt kärnkraftverk under 1970-talet stoppades på grund av landskapsbilden. Den planerade placeringen för kärnkraftverket var i Hudson flodens dalgång vid foten av de populära utflyktsbergen Catskill Mountains i delstaten New York.¹²⁴ Vidare skriver Svedin att en betydande anledning till att projektet stoppades var att platsen för kärnkraftverket låg i ett geografiskt område med flera högt uppskattade landskapsbilder. Flera av områdets landskapsbilder spelade under 1800-talets en viktig roll som inspirationskälla och motiv för Nordamerikas främsta landskapsmålare.¹²⁵ Under planeringsprocessen av kärnkraftverket, tillfrågades lokalbefolkningen att delta i en undersökning, för att ta fram deras åsikter då de riskerar att påverkas av en förändring av deras närmiljö.¹²⁶ Vidare skriver Petrich att denna undersökning gick ut på att värdera 40 fotografier, föreställande landskapsbilder från området med hjälp av en numerisk skala där 1 gav lägst vär-

---

¹²¹ Boverket, 2002, sid. 157.

¹²² Boverket, 2002, sid. 157. Troligtvis Katedralskolan, författarens anmärkning.

¹²³ Boverket, 2002, sid. 157.

¹²⁴ Svedin, 1983, s. 205. / Petrich, 1979 [online], sid. 477.

¹²⁵ Svedin, 1983, s. 205.

¹²⁶ Petrich, 1979 [online], sid. 480.

de och 5 högst värde. 16 av bilderna föreställde inklippta kyltorn och cementfabriker i naturmiljön, som skulle motsvara upplevelsen av det planerade kärnkraftsverket, menar Petrich. Försökspersonerna fick även svara skriftligt på frågor om sina attityder den föreslagna anläggningen, kärnkraftverk i allmänhet, i vilken omfattning de använde sig av Hudson dalen och hur mycket de uppskattade områdets historiska och kulturella resurser.¹²⁷

Slutsatserna av undersökningarna resulterade i att lokalbefolkningen sannolikt var starkt emot alla typer av kraftverk, stora kyltorn eller cementfabriker i Hudson dalen. Lokalbefolkningen ansåg att deras närmiljö hade den högsta natursköna kvaliteten av alla områden inom ett stort avstånd. På grund av landskapsbildens starka symboliska värde i dalen vid Hudson floden samt att byggnationen skulle innebära oacceptabelt negativ inverkan på landskapsbilden, nekades planerna om ett kärnkraftsverk.¹²⁸ Vidare skriver Svedin att effekterna av detta ställningstagande att prioritera landskapsbilden blev en revolutionerande faktor i kärnkraftsindustrins historia.¹²⁹

Exemplet Återskapande av vattendrag i Danmark och Tyskland

Exempel på hur man återskapar naturliga vattendrag finns på många platser i Europa. Både i den tyska staden Kirchheim i Södra Tyskland (Se Figur 4) samt Århus i Danmark har tagit fram befintliga vattendrag som under längre tid av stadens historia, varit dolda i kulvertar under marken.

Ån i Århus har använts av handelsresande sedan vikingatiden men när fartygen byggdes allt större så var de snart för stora för att passera igenom, vilket ledde till att ån förlorade sin viktiga handelsfunktion.¹³⁰ Under 1930-talet beslutades att ån skulle täckas över för att använda dess yta till en bred väg för att leda biltrafiken mot centrum och den nya hamnen.¹³¹ Under 1990-talet startade debatten om fördelarna med bilfria stadskärnor och i detta sammanhang beslutades att ån skulle öppnas upp igen.¹³² Beslutet att ta fram ån i dagen igen haft en stor betydelse för Århus identitet och gett nytt liv till staden då människor samlas för att mötas och umgås vid åkanten.¹³³

---

¹²⁷ Petrich, 1979 [online], sid. 480.

¹²⁸ Svedin, 1983, s. 205.

¹²⁹ Svedin, 1983, s. 205.

¹³⁰ *Visit Aarhus*, [online], 2012-04-23.

¹³¹ *Visit Aarhus*, [online], 2012-04-23.

¹³² *Visit Aarhus*, [online], 2012-04-23.

¹³³ Boverket, 2002, sid. 157.

Figur 4: Staden Kirchheim i södra Tyskland har arbetat med att ta fram vattendrag som legat dolda i kulvertar under staden. På bilden syns ett av vattendragen samt ett utskjutande trädäck med omgivande staket, i anslutning till en gång och cykelväg. (Foto: Clara Hansson, 2012-02-15)

Diskussion

Uppsatsens huvudsakliga frågeställningar har varit:

- Vad är en landskapsbild och vilka värden har den?
- Hur kan en skyddsvärd landskapsbild bevaras alternativt ersättas?

I diskussion nedan redovisas svar och slutsatser på frågeställningarna som litteraturstudien har lett fram till. Om inte källa anges så är informationen hämtad och källhänvisad i resultatdelen tidigare i arbetet.

Målet med detta arbete är att diskutera landskapsbildens definition och vad den kan tillföra oss människor för upplevelsevärden. Målet är även att kartlägga hur landskapsbilden kan skyddas så att värden finns kvar och även kan berika kommande generationer. Arbetet har som utgångspunkt att vara ett kunskapsunderlag som referens till framtida gestaltungs- och eller planeringsprojekt.

Uppsatsen fick en inriktning mot att inte ta upp de olika metoder som finns för att värdera landskapsbilden, eftersom uppsatsen då skulle bli alldeles för omfattande. Avgränsningen gjordes istället att i första hand koncentrera sig på vad landskapsbilden har för värden och inverkan på oss människor, som gör att de är värda att bevara. Uppsatsen behandlar inte hur vindkraftsverk påverkar landskapsbilden då även detta skulle påverkat vidden på uppsatsen. Om avgränsning för vindkraft och metoder för landskapsbedömning inte hade gjorts skulle uppsatsen troligtvis fått ett annat utfall. De avsnitt i uppsatsen som berör arbetssätt och skyddsformer hade i ett sådant fall berörts i särskilt stor utsträckning av vindkraftsverk och bedömnings aspekter. Om arbetet inte avgränsats till att inte behandla metoder för att bedöma landskapsbilden kan avsnittet om hur arbetsprocessen går till, varit mer ingående och utförlig.

Definitionen av landskapsbild

Det blev ett faktum redan i början av litteraturstudien, att landskapsbild är ett komplext begrepp och att samtliga källor inte är överens om vad som ska värderas tillhöra definitionen. Den studerade litteraturen har delade meningar om landskapsbilden endast innehåller visuell upplevelse eller om hela landskapsupplevelsen skall vägas in, som exempelvis doft, hörsel och personliga minnen som associeras med landskapsbilden. Det relativt smala utbudet av litteratur kan ha påverkat att resultatet inte blev en dominant enstämmig definition.

Landskapsbildens bevarandevärden

Människan påverkas av den miljö som hon befinner sig i och därför spelar landskapsbilden en betydande roll för människans hälsa. Litteraturstudien har även lett fram till förståelsen att människan påverkas av olika landskapsbilder på olika sätt beroende på tidigare associationer samt vilken miljö som personen är van vid. Landskapsbilder handlar om förmågan att kunna läsa historiska spår. På detta sätt kan det möjligtvis vara svårt att bedöma hur betydande en landskapsbild är för människan om hon har olika uppfattning och förkunskaper om den.

Möjligen saknas konkret information hur bevaringsarbetet går till väga. Det har varit en balansgång att finna källor som beskriver bevarandevärden utan att referera till de olika metoder som görs för att bedöma landskapet, detta på grund av min avgränsning att inte behandla dessa i detta arbete.

De källor som arbetet refererar till har till största del lika värdebeskrivningar och lika uppfattningar om bevarandevärdet. Ingen av källorna som har studerats under arbetets gång framhåller att landskapsbilden utgör ett hinder för förändring och utveckling av landskapet. Samtliga källor framhåller att landskapsbilden är en tillgång för människan och samhället.

Landskapsbilden har haft en central betydelse för människans utveckling och hur vi reagerar och känna för den är troligen nedärvt i våra gener. Det finns forskning som tar upp hur människor från olika delar av världen upplever olika typer av landskapsbilder på liknande sätt samtidigt som annan forskning visar på att vår förmåga att reagera över olika intryck skiljer sig stort från person till person. En slutsats av detta kan vara att människan har en del egenskaper nedärvda i sina gener medan det arv som vi bär med oss i vårt undermedvetna. Vårt undermedvetna kan innehålla tidigare associationer och händelser som vi varit med om i liknande miljöer, och detta har också en inverkan på helhetsupplevelsen av landskapsbilden. Som landskapsarkitekt känns det viktigt att försöka förstå varför vi påverkas så starkt av dessa intryck. Det hade varit intressant att ta reda på mer om en sådan frågeställning eftersom miljöpsykologi ingår i en stor del av en landskapsarkitekts åtaganden.

Gran (1992) och Skärbäck och Andersson (1999) skriver att människan kan känna sig otrygg om förändringen av en landskapsbild sker snabbt. Dock är det svårt att finna källor som skriver hur snabb en förändring behöver vara för att en otrygghetskänsla ska uppstå. Det är även svårt att finna svar på om otryggheten och chansen att inte kunna orientera sig i ett landskap eller en stads historia även upplevs av de som inte är bekanta med landskapsbilden innan förändringen utfördes.

Enligt Gunnarsson (1999) kan upplevelsen av en mörk skogs landskapsbild ofta upplevas som otrygg. Om skogen huggs ned så att det blir öppen mark, är frågan om den nya landskapsbilden upplevs som trygg eller om förändringen varit så omfattande och skett så drastiskt att känslan av otrygghet uppstår istället.

Hälsa och välbefinnande är ett värden som upptar en stor del av detta arbete. Möjligtvis beror detta på att de är värden som starkast förknippas med landskapsbildens enligt de källor som uppsatsen relaterar till. Då flera av källorna inom berörda avsnitt är tio år gamla lades en stor del av litteraturstudien att finna källor som beskriver liknande citat för att stärka innebörden. Möjligtvis hade uppsatsen fått en annan balansering mellan de olika avsnitten om litteraturstudien inriktats på ett annat sätt.

På vilka sätt landskapsbilden kan skyddas

Landskapsbildskyddet har varit skyddad enligt lagen under en stor del av det föregående seklet fram till idag. Under denna tid har benämningen och bestämmelserna om skyddet varierat. De lagändringar som gjorts är för att underlätta skyddet av hela naturmiljön i form av kultur- och odlingslandskapet samt havsmiljön istället för endast landskapets utseende. 1975 lagstiftades värdefulla landskapsbilder som riksintresse. Detta skedde för snart 40 år sedan och möjligtvis var inte värdena av miljön likadana som dagens och därför krävs ytterligare diskussion mellan berörda parter vid intrång på landskapsbilder som tillhör riksintresse. Ytterligare en problematik är att det finns många landskapsbilder som inte ingår i riksintresse men trots detta bär på stora värden. Hur dessa ska skyddas i sin tur kräver även diskussion mellan framförallt länsstyrelse eller kommun och brukarna av landskapsbilden för den föreslagna förändringen.

För att skydda landskapsbildens värden vid förändring ska hänsyn tas till områdets karaktär. Information om platsens karaktär går att söka efter i exempelvis kartor och dokument, men framförallt bör kunskapsinhämtning ske från brukarna.

Att renovera eller återskapa äldre spår i landskapsbilden kan möjligen bidra till att de historiska spåren inte anses som genuina men det väsentligaste är inte de fysiska formerna av strukturerna eller elementen utan det pedagogiska värde som de tillför landskapsbilden. Dessa pedagogiska värden berikar upplevelsen eftersom de berättar om historien.

När Sverige ratificerade den Europeiska landskapskonventionen skrev de under på att landskapet ska erkännas i lagen. Möjligtvis kommer detta att resultera i en förändring i lagen som kommer att öka skyddet för landskapsbilden.

Hur arbetet går till med att bevara landskapsbilden

Källorna i arbetet har till största del tagit upp vad som skall tänkas på vid förändring av den befintliga landskapsbilden. Bland annat framhåller de vikten av att känna till landskapets historia för att kunna vara medveten om vilka värden i landskapsbilden som skall bevaras. Information om landskapets historia finns ofta att tillgå i historiska dokument men framförallt genom att föra en diskussion med brukarna. Denna dialog är möjligtvis bra ur fler än

en synpunkt. Dels så får de som planerar landskapet kunskap om vad brukarna värdesätter och mår bra av i landskapsbilden, dels får brukarna möjlighet till inflytelse i början av processen. För brukarna kan detta innebära att de får ökad förståelse, känner sig delaktiga och sedda och är möjligtvis mer mentalt förberedda för den förändring som sker i deras närmiljö.

Av flera olika skäl, möjligtvis på grund av tidsaspekter och liten ekonomi, förs det ibland inte någon diskussion med brukarna innan förändring. Detta kan utgöra en risk som kan leda till negativa effekter av människans hälsa, vilket flera författare tagit upp, som till exempel Boverket (2002) och RAÄ (2006). En ytterligare komplikation av detta är att det i efterhand kan vara svårt att bedöma den negativa effekten som en raderad landskapsbild kan ha för de som lever i den. En orsak till att detta är svårt att bedöma, är för att människor upplever negativa effekter olika och blir olika påverkade av förändringen.

Eftersom litteraturstudien visar att landskapsbilden ses som ett historiskt dokument som läggs lager på lager så betyder inte det att förändringar av landskapsbilden alltid innebär något negativt som ska förhindras, menar bland annat RAÄ (2006). Tvärtom så är förändringen en naturlig process som ska uppmuntras eftersom våra efterkommande ska kunna se spår av hur vi levde. Grunden ligger i att bevara värdena i landskapsbilden, det vill säga de synliga kulturella spåren. Den förändring som skulle innebära fara och skapa otrygghet är den förändring som raderar tidigare landskapsbilder, och en sådan situation bör undvikas, enligt flera av de dokument som studerats.

En fråga som kan ställas angående bevarandet av landskapsbilden, är om det är möjligt att höja värden av de historiska spåren genom att exempelvis att renovera eller framhäva dem? I så fall skulle en sådan förändring av landskapsbilden skapa mer värden, än som fanns tidigare. Detta gör även att vi kan ställa oss frågan om den renoverade eller återskapade landskapsbilden kan anses som genuin eller om det är viktigt att vi även ska kunna tyda att en renovering eller framhävnings skett. Detta är en bedömning som måste ses över från fall till fall. Att säga konkret hur en planerare arbetar med att bevara en landskapsbild är svårt eftersom det är viktigt att se till varje landskapsbilds specifika egenskaper och värden samt dess betydelse för området och människorna där den finns.

Om möjligheter av ersättning av förlorade landskapsbilder

Enligt den lagstiftning som vi har idag så ersätts inga landskapsbilder på grund av det inte finns några landskapsbilder, vars pedagogiska värde raderas. För att det enligt lagen ska klassas som att förstöra en landskapsbild, måste landskapsbilden ingå inom ett riksintresse. Landskapsbilden inom ett område med riksintresse är kontrollerad, och skyddas av restriktioner om vad som tillåts att förändras eller inte. Således kan det därför anses att inga landskapsbilder raderas, och därför behöver det inte göras några ersättningar. De landskapsbilder som befinner sig utanför klassificeringen riksintresse har således inget skydd och då även ingenting som hindrar radering. Frågan kvarstår dock vem eller vad som ska skydda alla dessa landskapsbilder som inte har något skydd men som ändå har en positiv inverkan

på vår hälsa? Det är därför, som tidigare nämnt, viktigt att göra en bedömning genom att föra diskussioner med brukare samt känna till landskapsbildens värden.

Exemplet som handlar om att öppna upp ån genom Århus hade en betydande inverkan för stadens historiska landskapsbild. Frågan är om detta snarare är att nyskapa än att bevara eftersom den i nuläget befintliga landskapsbilden är ändrad. Vattendraget hade legat dolt under marken i över 60 år och många av Århus invånare var inte födda vid tiden då ån övertäcktes. Det är även okänt hur invånarna reagerade mentalt på denna förändring, särskilt med tanke på dem inte upplevt den tidiga landskapsbilden av ån.

Enligt Gran (1992) påverkas vi positivt av vatten och grönska och då ån i Århus möjligtvis har tillfört dessa egenskaper, kan den nya landskapsbilden troligtvis bidra med positiva effekter för invånarnas hälsa. Längst ån samlas många människor som skapar liv och rörelse vilket påverkar landskapsbilden positivt. På grund av att öppningen av ån möjligtvis kan ha tillfört landskapsbilden attraktivt värde, eftersom många människor tycker om att vistas på platsen, kan en total förändring av landskapsbilden i detta exempel möjligtvis innebära en förbättring för människors hälsa.

I exemplet som beskriver Exemplet Catskill Mountains vid Hudsonfloden, där planerna om att bygga ett kärnkraftsverk nekades, samt anläggningen av en ny fyrfilig väg genom Lund ej genomfördes, innebar att landskapsbildens värden i vissa områden kan vara mycket starka. I båda dessa exempel har kritiken kommit starkt från lokalbefolkningen och detta är troligen eftersom de, i störst utsträckning skulle påverkas av förändringen då de lever och verkar i omgivningen.

Avslutning

Uppsatsens viktigaste slutsats är att landskapsbilden utgör ett pedagogiskt värde för människan som påverkar vårt välbefinnande, och därför är dess egenskaper värda att bevara. Det är en given process att landskapsbildens ska förändras eftersom även det moderna kulturarvet ska kunna leva vidare. En radering av landskapsbildens pedagogiska värde innebär en otrygghet för oss och bör undvikas.

Bara för att en landskapsbild vittnar om vår historia behöver den inte nödvändigtvis innebära positiva effekter för vårt välbefinnande. Frågan kvarstår då om bevarandevärdets historia eller bevarandevärdets hälsa och välmående väger tyngst vid förändring av landskapsbildens. Detta skulle vara en intressant frågeställning att studera vidare.

I bakgrunden beskrivs att vår hälsa blir sämre och landskapsbildens har eventuellt inte en direkt koppling till detta fenomen. Däremot tyder det på att hälsa och välmående är en egenskap som vi idag värdesätter i större grad och därför kan det anses viktigt att värna om landskapsbildens värden. Det är bevisat enligt Jordbruksverkets (2006) rapport att vi exploaterar jordbruksmark och förtätar våra städer i en större utsträckning idag vilket utgör

en betydande konsekvens för förändringen av landskapsbilden både i naturområden och i staden. Dels innebär det en konsekvens för landskapsbildens värden, dels ett ytterligare lager av landskapsbild som vittnar om vår kultur och levnadssituation.

En stor del av litteraturen som arbetet refererar till väcker fler frågor än svar. Det skulle vara intressant att diskutera om människan påverkas av en radering av landskapsbilden om hon aldrig besökt platsen tidigare. Känner människor sig otrygga och desorienterad i detta skede? En annan fråga som kommit upp handlar om hur och vem som ska avgöra om landskapsbilden har kapacitet att inverka på god hälsa om uppfattningen av dess värde varierar från person till person. Hur mycket av upplevelsen styrs egentligen av gener respektive associationer? Dessa frågor kan möjligtvis studier av miljöpsykologi svara på.

Eftersom den kultur som vi tillför landskapsbilden idag kommer bli kulturarv imorgon, kan det vara svårt att avgöra vilka av dessa värden som uppskattas då. Eftersom vår moderna kultur ligger nära i nuet är det svårt att bedöma vad som ska bevaras eller vad som inte ska bevaras. (Se figur 5) Om det hade funnits mer tid och om inte arbetet avgränsats annorlunda hade det varit mycket intressant att ta reda på mer om en sådan bedömning och hur det skulle påverka upplevelsen i framtida landskapsbilder.

Figur 5: Det är svårt att avgöra vad från vår tids kultur som ska bevaras eller ej till våra barnbarn. Bilden föreställer en husfasad i Köpenhamn målad med graffiti, som möjligtvis utgör en del av dagens kulturarv till landskapsbilden. (Foto: Helena Hansson, 2011-11-05)

Referensförteckning

Otryckta källor

Muntliga källor

Skärbäck, Erik, professor i Översiktlig planering, Område Landskapsarkitektur SLU Alnarp, mailkorrespondens, 2012-03-29

Elektroniska källor

Baldwin, A. Dwight och De Luce, Judith och Pletsch, Carl (1994) *Beyond Preservation: Restoring and Inventing Landscapes*. SLU: biblioteken, endast tillgänglig med inloggning [online], tillgänglig via:
<http://site.ebrary.com/lib/slub/docDetail.action?docID=10159472> [2012-05-07].

Jordbruksverket, Miljöenheten (2006), *Exploatering av jordbruksmark vid bebyggelse- och väguthyggnad. 1996/98-2005*. Jordbruksverkets rapporter [online], tillgänglig via:
http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra06_31.pdf [2012-05-02].

Länsstyrelsen i Skåne län (2011), *Intresseaspekter och värderingskriterier*. [online], tillgängligt via:
<http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/lantbruk-och-landsbygd/landsbygdsutveckling/landsbygdsprogram/intresseaspekterochv25c325a4rderingskriterier.pdf> [2012-05-08]

Länsstyrelsen i Skåne Län, hemsida, Länken Djur och natur [online] tillgänglig via:
http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/ovriga_skyddsformer/Pages/Landskapsbildsskydd.aspx [2012-04-23].

Länsstyrelsen i Uppland, hemsida, länken Karaktärslandskap Uppland [online] tillgänglig via:
<http://www.lansstyrelsen.se/uppsala/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2011/lca-karaktarslandskap-uppland.pdf> [2012-04-11]

Länsstyrelsen i Uppland, hemsida, länken Skyddad natur [online] tillgänglig via:
<http://www.lansstyrelsen.se/uppsala/sv/djur-och-natur/skyddad-natur/landskapsbildsskydd/Pages/default.aspx?keyword=landskapsbild>, [2012-04-11].

Petrich, Carl H. (1979) *Aesthetic impact of a proposed power plant on an historic wilderness landscape*. Tresearch publications online, tillgänglig via:
http://www.fs.fed.us/psw/publications/documents/psw_gtr035/psw_gtr035_11_petrich.pdf, [2012-04-24].

Riksantikvarieämbetet, hemsida, länken EU/Internationellt [online] tillgänglig via:
http://www.raa.se/cms/extern/eu_internationellt/europaradet/inget_namn.html, [2012-04-12].

Riksantikvarieämbetet, hemsida, länken Kulturarv, Landskap [online] tillgänglig via:
<http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap.html>, [2012-05-06].

Riksantikvarieämbetet, hemsida, länken Kulturarv, Modernt Kulturarv [online] tillgänglig via:
http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/modernt_kulturarv.html, [2012-04-28].

Riksantikvarieämbetet, hemsida, sökord: Europeiska landskapskonventionen dokumentation, länken Europeiska landskapskonventionens text [online] tillgänglig via:
http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/VersionsConvention/swe_dish.pdf, [2012-05-08].

Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöavdelningen (2006) *Program. Det moderna samhällets kulturarv*. [online] tillgänglig via:
http://www.raa.se/cms/showdocument/documents/extern_webbplats/2006/november/program_det_moderna_samhallets.pdf. [2012-05-08].

Riksantikvarieämbetet, hemsida, sökord: riksintresse, länken Riksintressen främjar stadens utveckling [online] tillgänglig via:
http://www.raa.se/cms/extern/aktuellt/aktuellt/riksintressen_framjar_stadens_utveckling.html, [2012-05-07].

Rättsnätet Notisum AB, hemsida, länken lagboken, Uppslagsord: Naturvårdslagen [online] tillgänglig via:
<http://www.notisum.se/rnp/SLS/lag/19640822.HTM#P19> [2012-04-24].

Visit Aarhus, hemsida, länken The history of the city [online] tillgänglig via:
http://www.visitaarhus.com/international/en-gb/menu/turist/om-aarhus/the_history_of_the_city/aarhusaa/aarhusaa.htm [2012-04-23].

World Health Organization, hemsida, länken Programmes and projects, Mental disorders, [online] tillgänglig via:
http://www.who.int/mental_health/management/depression/definition/en/, [2012-05-02].

Tryckta källor

Austad, Ingvild och Nordenhaug, Ann (1999) Det tradisjonelle kulturlandskapet – ikke bare estetikk. i: *Landskapet vi lever i*. Red. Mette Eggen, Anne Katrine Geelmyden och Karsten Jørgensen. Norsk arkitekturforlag: Oslo, sid. 100-106.

Boverket (2002) *Stadsplanera – istället för trafikplanera och bebyggelseplanera*. Karlskrona: Boverket.

Grahn, Patrik (1992). *Människors behov av parker –amerikansk forskning idag*. Stad & Land nr107. Movium Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp.

Gunnarsson, Allan (1999) Från Törnabygd till rosengård. En betraktelse över hur landsbygdsidyllen kan bidra med att inspirera och utveckla vegetationsbyggnanden i våra tätorter. i: *Landskapet vi lever i*. Red. Mette Eggen, Anne Katrine Geelmyden och Karsten Jørgensen. Norsk arkitekturforlag: Oslo, sid. 85-99.

Hägerhäll, Caroline M (2005) Naturen i landskapsupplevelsens natur. i: *Svensk miljöpsykologi*. Red. Maria Johansson och Marianne Kuller. Studentlitteratur: Lund, sid. 209-226.

Johansson, Bengt O.H. (1997) *Den stora stadsomvandlingen*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Jonzon, Sven-Gösta och Delin, Lars och Bengtsson, Bertil (1988) *Naturvårdslagen. En kommentar*. Stockholm: Nordstedt förlag.

Kaplan, Stephen och Kaplan, Rachel (1982) *Cognition and Environment, Functioning in an Uncertain World*. New York: Praeger Publishers

Kleveland, Åse (1999) Culture, Design and Democracy i: *City and Culture – Cultural Process and Urban Sustainability*. Red. Louise Nyström i samarbete med Colin Fudge. Boverket: Karlskrona, sid. 60-64.

Lorenzen, Jörgen A (2010) Avviker från byggtraditionen. *Arkitekten*. Årg. 01, sid.57

Skärbäck, Erik och Andersson, Anders (1999) Landskap som resurs i Öresundsregionen. i: *Miljø og tilvækst i Øresundsregionen*, Red. Jette Hansen-Möller. Öresundsuniversitetet: Köpenhamn, sid. 169-183.

Svedin, Uno (1983) Naturen som symbol och materiell verklighet i: *Naturen som symbol*. Red. Jens Allwöd, Tore Frängsmyr och Uno Svedin. Liberförlag: Stockholm, sid. 200-234.